

KRAJOVÉ DIVADLO NITRA

P. KARVAŠ

POĽNOČNÁ
OMŠA

KRAJOVÉ DIVADLO V NITRE

Peter Karvaš

POLNOČNÁ OMŠA

Dráma v troch dejstvách s proλόgom (v 6 obrazoch)

Réžia: Pavol Haspra

Výtvarník: Bořivoj Slavík

Asistent réžie: Juraj Mlynár. Inšpicient: Lýdia Olšanská. Scénu vyhotovili: J. Breča a J. Gala. Kostýmy vyhotovili: J. Chovanec a A. Bratová. Svetlá: V. Bučko a B. Šiška. Technické vedenie: I. Kozma. Text sleduje G. Pénzešová.

PREMIÉRA 13. júna 1959

OSOBY A OBSADENIE

Valentín Kubiš	Ján Kováčik
Vilma, jeho žena	Margita Žemlová
Marián, ich starší syn	Dušan Blaškovič
Ďurko, ich mladší syn	Martin Petrenko Ondrej Rimko
Angela, ich dcéra	Viera Strnisková-Hasprová
Paľo, jej muž	Anton Korenči
Katka	Emília Došeková
Poručík Brecker	Vladislav Müller

Dej sa odohráva v dome na okraji mesta — v povstaleckej oblasti
— koncom druhej svetovej vojny.

Prestávka po 3. obraze

POLNOČNÁ OMŠA

Netreba nijako zastierať tú skutočnosť, že veľký nedostatok pôvodných hier nám nedovoľuje dostatočne plniť všetky spoločenské úlohy v takom rozsahu, ako by sa to vyžadovalo v našom prevratnom období, v období boja za dovŕšenie výstavby socializmu v našej vlasti. Tento nedostatok sa prejavuje najmä v profesionálnych divadlách, ktoré sa snažia systematicky, programovite zodpovedať na tie najpalčivejšie otázky nášho spoločenského života.

Predsa však treba s radosťou privítať iniciatívu mnohých dramatických spisovateľov, starších i mladších, ktorí v tomto roku, v období osláv 15. výročia Slovenského národného povstania, pripravili slušný výber dramatických diel zapodievajúcich sa, či už priamo témou hrdinského boja slovenského národa, alebo aspoň čiastočne sa jej dotýkajú. I keď treba priznať, že takéto slávne obdobie v histórii nášho národa nie je ešte stále dostatočne zachytené v slovenskej dramatickej spisbe, predsa len niektoré novšie hry sú pozoruhodné. Z hier na túto tému treba spomenúť Egriho drámu „Vlci sa boja ohňa“, Holéczyovej „Onedlho bude sviat“, Kedrovu hru „V plameňoch povstania“, Kuníkovu drámu „Októbrové dni“ a Bobokovu hru „Zelená znamená nádej“.

Karvašova hra „Polnočná omša“, ktorú dnes vidíte v našom našťudovaní, nezaobera sa priamo hrdinami SNP, ale práve naopak, ukazuje nám tých druhých, ktorí stáli na opačnom konci udalostí, odohrávajúcich sa na sklonku II. svetovej vojny, tých, ktorí nemali dosť odvahy chytiť sa zapasy s obľudou fašizmu. Autor touto hrou strháva masku z tváre meštiakov, odhaľuje ich a usvedčuje z labilnosti voči danej situácii, z dvojtvárnosti a chameleónstva, ktorého sú schopní takíto ľudia v každom spoločenskom zriadení.

Celá dramatičnosť Karvašovej hry je zosnovaná okolo príchodu Ďurka — partizána domov, v čase nie práve najvhodnejšom, kedy nemecké veliteľstvo vyhlásilo smrť za ukrývanie partizána. Okolo tohto príbehu osnoval autor celý dej a zovrel ho do pevného dramatického útvaru, ktorý je naozaj jedinečným. K tejto skutočnosti — k príchodu Ďurka — nechal zaujímať autor postoj ľudí, blízkych a pokrvných, čím sa mu

podarilo vykresliť typy, na ktoré treba pozerat s obavou, pred ktorými treba byť ostražitým, strániť sa ich a postupne ich odstraňovať i dnes z nášho života.

Jedným z takýchto typov je hlava Kubišovskej rodiny — Valentín, ktorý svojou „šikovnosťou“ stal sa spoločníkom dobre prosperujúceho podniku. Takto ho našlo i povstanie, ktoré by sa bolo obišlo i bez jeho pozornosti, nebyť Ďurka. Tu už nemohol ostať hluchým, musel počuť i bez baterkového prístroja. Verí však v akúsi svojškú predstavu spravodlivosti fondovanú pseudohumanizmom, že sa raz všetko na dobré obráti, rodina si navzájom pomôže, veď „Marián nás ochráni pred Nemcami... Paľo pred komunistami...“ V tomto ho podporuje i jeho žena Vilma, ktorá má svedomie večne čisté, ako ľalia a len „Boh na nás zoslal skúšku... ťažkú... preťažkú...“ A zatiaľ, práve toto všetko hlboko v nich zakorenené, odtrhnuté od skutočného života, okrem obchodov, ktoré sú práve naopak, úzko späté s ich podstatou, zrádza Ďurka a stavia ho k stene, aby tam dokončil svoj mladý život. I dnes sa ešte potulujú Kubišovcom podobní, striehnu na príhodnú chvíľu. Nepoznáš ich hneď na prvý pohľad, veď majú na sebe rúcho baránka, pokornú, milým úsmevom okrášlenú tvár — ruku by si za nich položil do ohňa — a popáliš sa, ako sa raz i oni popália.

Otvorenejší a veľmi nebezpečný je ich syn Marián, hlupák od malička, ktorý nepredpokladá a nedomýšľa životné dôsledky, slepo a oddane slúži. Autor v ňom odhaľuje fašizmus a jeho metódy, aké sa zakorenili v niektorých slabošských charakteroch, ktoré podľahli ružovej vídine svojej vlastnej kariéry.

Opakom Mariána je Brecker, ktorý naoko robí dojem príjemného spoločníka. Pod jemným úsmevom skrýva sa Istivosť dravca pozorujúceho svoje okolie, obeť a starým lišiackym spôsobom kombinuje uzávery o jednotlivých osobách. Je to charakter fašistu, ktorý bude vždy rovnaký, vždy nadradený, vždy sa bude musieť pred ním niekto plaziť, aby sa tým viac on vynímal, jeho čistá rasa, jeho národ, jeho Inge a Doris.

Zaujímavo je vykreslená i manželská dvojica Paľo a Angela. Angela síce nadobudla arizovanú cukráreň, no ešte tým jej život nie je dost osladený, pretože stratila všetko ostatné — i seba. Jemnou iróniou pozerá na všetko okolo seba, čím zakrýva svoje slabošstvo, svoje zmietanie sa vo víre tohto života.

Omnoho nebezpečnejším a hádam i najnebezpečnejším je Paľo, ktorý nepatrí nikde, využíva len vhodné chvíle ako si zabezpečiť ďalší život, rozmýšľa najmenej tri ťahy dopredu a kombinuje všetky možné variácie len vo svoj prospech. Dobrá partia môže

byť pre budúce časy Katka, ktorej otec bojuje v horách, Ďurka sa snaží zachrániť pre svoju záchranu, Schlosserovu cukráreň treba iba viesť a potom vrátiť, no, a čo vari najviac dokresľuje jeho charakter, je tá skutočnosť, že vedel špinavo kupčiť i s ctou, s ctou vlastnej ženy. Takíto ľudia, bez chrbtových kostí, s niekoľkými tvármi, zapredajú kvôli svojej osobe všetko a všetkých.

Karvaš touto hrou nezobrazuje len holú skutočnosť z konca II. svetovej vojny na Slovensku, ale hlboko zasahuje i do našej skutočnosti, ktorá sa nám javí svetlou, odvážnou so svojimi gigantickými plánmi, mimoriadne ľudskou so svojím opravdivým humanizmom; a keďže so suchým horí i mokré, je v nej i mnoho nepriateľov, ktorí nežičia nášmu životu, usilujú sa ho napadnúť zákerne od chrbta, ale pritom naoko sa zdajú byť tými najzapálenejšími, len aby mali alibi teraz i — „potom“.

Proti takejto dvojtvárnosti je zameraná i naša inscenácia Poľnočnej omši.

Andrej Plávka

Pieseň o hrdinovi

Už ma volá moja hora,
už ma čaká v boji brat —
zapálená všetkých vôľa
za slobodu bojovať.

Už sa iskria chlapcom oči,
páste tvrdnú na oceľ —
pália ohne vo dne v noci,
kade stúpa nepriateľ.

Poďme chrániť domovinu,
za pravdu dať krv i pot
a z doliny na dolinu
víťazný sa na pochod!

Nikdy viacej do poroby, —
hybaj, otec, hybaj, syn,
na Germána, ktorý robí
z našej zeme cintorín.

A diabľovi v ľudskej koži
vytnem íver na čele,
nech tu hnáty svoje zloží,
naš červ nech ho zožerie.

Zdúvajú sa hory naše,
tisíc hromov, tisíc striel —
vzduchom hviždí, zemou trasie
tisíc smrtí žihadiel.

Čujem ston tvoj, rodná hruda,
naposled má poceluj,
ale lásky neubúda:
Bite, chlapi, vietor, duj!

Banská Bystrica, 19. októbra 1944

Čo, kopat zákopy? To ako — ja? Nie je to nejaký . . . , chcem povedať, nie je to nejaký omyl . . . ?

Ja, bohužiaľ, nemôžem, mám ploskú nohu. Viete, ešte stále si myslím, že ste hľadali pána Zimániho, čo býva na . . . Mňa? Mňa, nepovedzte. Tá ploská noha, to nie je to hlavné, páni. Ale uvážte. Vy hovoríte kopat zákopy. V poriadku, kopat zákopy. Ale načo? To je to hlavné, všakver. Načo. Vy hovoríte: Na obranu Bystrice. Dobre, na obranu Bystrice, nič nenamietam. Ale ráčte sa na vec poďívať, povedal by som, zblízka. Dobre?

Fakt je, že ste prišli po mňa, aby som išiel kopat zákopy na obranu mesta Banskej Bystrice. Je tak? Je tak. Nechajme stranou, že som chorý človek, je vojna, je revolúcia, ja viem, že to nepadá na váhu. Ale pýtam sa: Čo budete mať z toho, ak i ja pôjdem kopat? Hovoríte, že tri a pol tisíce ľudí kope zákopy. Česť im. Lenže povedzte, ruku na srdce, naozaj tak záleží na tom, aby ich bolo tritisíc päťsto a jeden? Naozaj si myslíte, veľavážení, že ja tam niečo zachránim? Že som chorý človek, je bočné, ale rozhoduje jednotlivec pri tritisíc päťsto ľuďoch?

Ja nemudrujem, ja idem hneď s vami. Ale je predsa sloboda presvedčenia a prejavu, dovoľte láskavo, aby som dohovoric. Hneď a zaraz pôjdem kopat, hneď uvidíte, ako pracuje vlastenec, keď ide do tuhého, o to nič. Iba tak zásadne dovoľte: Má to celé kopanie zákopov vlastne nejaký zmysel? Ja viem, že to rozhodli povolané hlavy, ja iba tak teoreticky, veď je sloboda mienky. Zachránia vás . . . , zachránia nás tie zákopy? Nie je skôr logické, že sa Nemci dostanú aj do Bystrice, ak sa dostali k Bystrici? Ja som starý protifašista. Keby ste vedeli, ako tých bezbožníkov nenávidím, v kostole vám zložia strelivo, v zubačoch by som ich . . . , ale prepáčte, podľa mojej skromnej mienky tie vaše zákopy nemajú veľa významu. Nehľadiac na to, že tí barbari budú z lietadiel ostreľovať ľudí, čo kopú zákopy, a celkom právom, prosím, veď je to vojenská činnosť. Ja som civil, páni, ale nie to som chcel povedať. Chcel som povedať, s dovolením: Treba vôbec brániť Bystricu?

Totížto . . . nepôjdete ďalej, páni? Na skleničku. Nie? Vskutku nie . . . ? No tak len v rýchlosti. Kde som to . . . Áno. Pozrite. Treba rozvážne. To celé povstanie . . . , ja som s povstaním, ja

som dodal vojsku štyristo metrákov nulovej múky a za úradné ceny, ale čisto principiálne: To celé povstanie . . . , nebolo to — nie, božechráň, nie zbytočné, iba — eventuálne trochu predčasné. Nie? Alebo povedzme to takto: Veď Nemci už skapínajú, to vidí aj slepý. Rusi ich bijú hlava-nehlava, aj dnes hlásilo Oberkomando . . . , slovom, bijú ich. Nuž teda: Museli sme sa do toho pchať? Nemohli sme čušať, prepytujem, ako voš pod chrasťou? Nemohli sme počkať, kým sa toto všetko preženie . . . ? Museli sme si páliť prsty? Nebolo nám dobre . . . ? No povedzte, páni, nebolo nám dobre . . . ?

Kopať zákopy! Pre koho!? Ja vám poviem, pre koho! Pre Nemcov! Bystricu dostanú tak či tak a v našich zákopoch sa potom budú brániť proti bratom Rusom! Páni, uvážte! Idete s Nemcom proti rodnému bratovi! Fuj!

O tomto ste ešte neráčili uvažovať, čo? Nuž tak uvažujte! Ja si idem lahnúť, ja som chorý človek. Ešte si niečo želáte?

Čože? Mňa? Ale mňa?! Ale akým právom, prosím? Je sloboda presvedčenia! Pomoc! Pomoc! Pomoc!

(Úryvok z knihy P. Karvaša: S nami a proti nám.)

ANTON KORENCI

Cestou zo Zlatých Moraviec do Vrábeľ, v údolí riečky Žitavy, blízko mlyňanského arboréta, rozprestiera sa malá dedinka – Nová Ves nad Žitavou. Na východnej strane razí si riečka svoje koryto a vytvára malebné zákutia so svojim porastom vrb, jelší a topoľov. Tu sa narodil a tu i prežil svoju mladosť člen nášho divadla – Anton Korenci. Gymnaziálne štúdiá skončil v Zlatých Moravciach. Po maturé bolo sa treba rozhodnúť pre ďalšie povolanie. Na západnej strane Novej Vsi beží železnica, ktorá spája túto dedinku s ostatným svetom. Istého júňového rána 1951. práve v deň rozlúčkového večierka zlatomoraveckých maturantov, na ktorom sa už Anti nezúčastnil, odváhal ho vlak spolu s úprimným prianím rodičov a priateľov, aby sa mu vydarili jeho životné plány – do Bratislavy. Šiel na prijímacie skúšky herectva na Vysokú školu múzických umení, ktoré i s úspechom zložil. Rozhodol sa teda pre herecké povolanie...

Nemyslíte si však, že toto jeho rozhodnutie prišlo z jedného dňa na druhý. Nešpomína si, či už ako žiak tretej triedy ľudovej školy, kedy po prvý raz účinkoval v akejsi hre, kde hral postavu vojvodu indického kráľa „vážne“ rozmyšľal o tomto povolaní, avšak presne si pamätá, že už ako ochotník v Zlatých Moravciach, kde naštuďoval niekoľko postáv, dozrievalo v ňom toto rozhodnutie. Z tohto obdobia špomína si najmä na inscenácie Kráľkových Bukov podpoľianskych, Stodolovej hry Básnik a smrť, Taslerovu Nákazu a Prachařovu Hádajú sa o rozumné, v ktorých účinkoval a s niektorými sa zúčastnil i v súťažiach LUT.

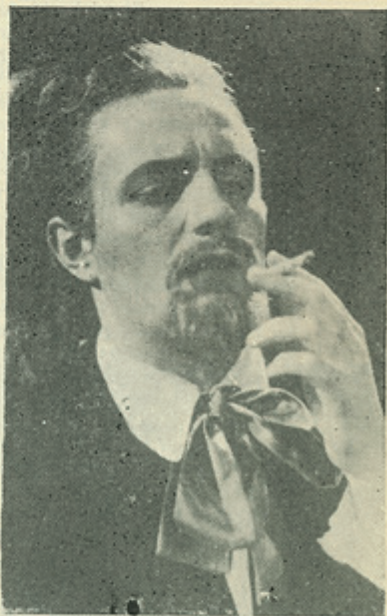
Na VŠMU dostal sa do rúk skúsených výkonných umelcov a pedagógov v oblasti herectva, akými sú: národní umelci Bagar a Borodáč a laureáti štátnych cien Huba, Chudík, Pántik a Záborský. Po skončení VŠMU (1955) prichádza do nášho divadla, kde až doteraz naštuďoval 20 hereckých postáv, ktoré sa hlboko vryli do vedomia divákov. Či to už bol Krečet, Radúz, na ktoré má naj-

krajšie spomienky, Hernani, Barón v Sedláčkej láske, sudca Ču-ču v Kriedovom kruhu, Des-Grioux v Nezvalovej Manon, Petrus v Takej láske, Yamamoto v Lampiónovej slávnosti, Landik v Demokratoch, alebo všetky ostatné postavy. Každú postavu jasne diferencoval, našiel pre ňu správne výrazové prostriedky, žil pre ne nielen počas skúšok, ale i pri jednotlivých reprízach. Je všestranným hercom: rovnako účinne vie zahrať hrdinské postavy, ako i prostých, jednoduchých ľudí. Svojou tvorivou prácou, vyšvihol sa medzi našich najlepších hercov. Neuspokojuje sa s málom, nikdy nejde po povrchu, ale snaží sa dolovať z hĺbky ľudskej duše, snaží sa zodpovedať divákovi, prečo tá-ktorá postava tak koná. A z tejto cesty hľadania už nechce zísť. Ba ani nemôže! Jeho manželka, Soňa, tiež herečka, vysedáva na skúškach a pri každom jeho výstupe usilovne si značí na papierik každú Antiho chybičku. Takto má zabezpečenú reustálu kritiku – a konkrétnejšiu – ako v novinách.

Divadlo je jeho jediná veľká láska. K tejto v minulom roku pribudla ďalšia – dcéra – malá Viki, ktorá sa čoskoro stala objektom otcových fotografických chůtok. A tak, ako sa množia v albume Naše dieťa fotografie malej Viktorky, želáme mu, aby sa tak množili i jeho umelecké postavy – farebné, s veľkou hĺbkou a ostrosťou, tak ako nám to ukázal už vo svojej doterajšej práci.

J. L.

Texty k fotografiám:

Jednotlivé zábery sú zo skúšok.

Na str. 5. M. Došeková a M. Petrenko

Na str. 8. M. Žemlová a J. Kováčik

Na str. 10. V. Strnisková-Hasprová a V. Müller

Na str. 12. A. Korenči a D. Blaškovič

Na str. 16. D. Blaškovič.

Program Krajského divadla v Nitre (č. 4. — 1959) k dráme P. Karvaša „Polnočná omša“. Zodpovedný redaktor: Ondrej Rajniak, riaditeľ KD. Zostavil: Ján Laca, dramaturg KD. Výtvarná spolupráca: Bořivoj Slavík. Štôčky vyhotovili a program vytlačili Západoslôvenské tlačiarne, KZ 10 v Nitre. Povolené prípisom PK č. HS IV/II-10778/56. U-052009

Fotografie: Š. Janščák

Cena Kčs 1.—.

